

**Turkish
Journal of
Shiite
Studies**

Şiilik Araştırmaları

ISSN: 2687-1882

Cilt / Volume: 1
Sayı / Issue: 2
Aralık / December 2019

Tahran'da Bir Cuma Namazı İzlenimi

An Observation of Jumma Prayer in Tehran

Halil Işlak

*Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi
Anabilim Dalı*

*Research Assistant, Pamukkale University, Faculty of Divinity, Department of History of
Islamic Sects*

Denizli, Turkey

halilislak@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9269-3753>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Notlar / Notes

Geliş Tarihi / Received: 09.11.2019

Kabul Tarihi / Accepted: 12.12.2019

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2019

Cilt / Volume: 1 Sayı / Issue: 2 Sayfa / Pages: 326-337

Atıf/Cite as: Işlak, Halil. "Tahran'da bir Cuma Namazı İzlenimi", *Turkish Journal of Shiite Studies* 1/2 (Aralık 2019): 326-337.

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate*. No plagiarism detected.

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/siader> | **mailto:** turkishshiitestudies@gmail.com

Tahran'da Bir Cuma Namazı İzlenimi

Öz

2018 ve 2019 yıllarında çeşitli aralıklarla akademik araştırmalar yapmak ve özellikle de yazma eser kütüphanelerinden çalışma konumla ilgili kaynakları temin etmek amacıyla İran'da bulundum. Bu esnada Tahran'da bulunan Şiî ve Sünnî mescidlerinde icra edilen Cuma namazlarına katıldım. Bunun dışında Taliş'te bulunan Sünnîlere ait bir mescidde de Cuma namazında bulundum. Her iki kesimin de Cuma namazını icra etme usulleri oldukça farklıydı. Şiî mescidlerde hutbeler, oldukça güncel ve siyasiydi. Cemaat ise o haftanın gündemine göre sloganlar atmakta ve yeri geldiğinde bazıları mescid dışında da bu sloganları devam ettirmekteydi. Sünnî mescitlerdeki hutbeler ise siyasetten uzaktı. Daha ziyade gıybetin zararları, kardeşlik gibi zaman üstü olgular üzerinden şekillenmekteydi. Bunun dışında Şiî mescidlerin girişinde yoğun güvenlik önlemleri söz konusuysen, Sünnî mescidlerde herhangi bir güvenlik araması bulunmamaktaydı.

Anahtar kelimeler: Cuma namazı, Şiî, Sünnî, Tahran, İran.

A Observation of Cuma Prayer in Tehran

Abstract

In 2018 and 2019, I went to Iran to conduct academic research, and in particular to obtain resources related to my work from manuscript libraries. In the meantime, I attended Friday prayers in the Shiite and Sunni masjids in Tehran. In addition, I attended Friday prayers in a Masjid of the Sunnis in Talish. The procedure for performing the Friday prayers was quite different for both groups. The *khutbah* in the Shiite masjids were very contemporary and political. The congregation, on the other hand, shouted slogans according to the agenda of the week and, when appropriate, some continued these slogans outside the masjid. The sermons in the Sunni masjids were far from politics. Rather, was shaped by transcendental phenomena such as brotherhood, harms of gossip. In addition, there were intense security measures at the entrance of the Shiite masjids, while the Sunni masjids did not have any security searches.

Key Words: Friday prayers, Shi'ite, Sunni, Tehran, Iran.

Giriş

İmâmiyye Şîası'nda on ikinci imamın gaybete girmesiyle birlikte devlet yönetimi, hadlerin uygulanması, zekât ve humus gibi dini gelirlerin dağıtımını, Cuma namazının ifası gibi onun görev ve sorumluluklarının kimler tarafından, ne kadarının ve ne dereceye kadar üstleneceğine dair bir belirsizlik ortaya çıkmıştır. Ulema, bazı naslara referansla bu görev sorumlulukların kendilerinin üstleneceğine dair bir fıkıh inşa etmiştir. Fakat bunlar içerisinde netliğe kavuşmayan konulardan birisi gaybet döneminde Cuma namazının ifa edilip edilmeyeceği, edilecekse bunun kimler tarafından üstlenileceği meselesidir. Bu noktada İmâmiyye Şîası âlimleri farklı görüşler ortaya

koymuşlar ve özellikle de Safevîler döneminde önemli tartışma konularından birisi haline gelmiştir. Bu dönemde Cuma namazıyla ilgili olarak; gaybet döneminde Cuma namazının eda edilmesinin mutlak olarak haram, imamın naibi veya adil bir müçtehidin bulunması durumunda farz-ı ihtiyârî ve hiçbir kayda ve şarta bağlı olmaksızın farz-ı ayn olduğu gibi görüşler gündeme gelmiştir. Ulema bu konudaki görüşlerini desteklemek için de pek çok eser kaleme almıştır. Bu dönemde Ahbârî anlayışın hâkim olmasıyla birlikte genel olarak son görüş hâkim düşünce haline gelmiştir.¹ Kaçarlar döneminde ise Usûlî düşüncenin tekrar hâkimiyeti eline almasıyla birlikte genel olarak cumanın farz-ı ihtiyârî olduğu görüşü benimsenmiş ve taki 1979 İran İslam Devrimi'ne kadar genel olarak Cuma namazına olan ilgi düşük seviyede kalmıştır. Fakat 1979 devrimiyle birlikte Cuma namazının fonksiyonu ve icrasında kısmi değişiklikler meydana gelmiştir. Yeni yönetim için kendi anlayışını kitlelere duyurmak, kendi fikirleri istikametinde kamuoyu oluşturmak ve bir başka açıdan da yönetime olan halk desteğini göstermek için Cuma namazları daha işlevsel hale gelmiş ve daha siyasi bir hal almıştır. Aynı zamanda zekât ve humus gibi dini gelirlerin sadece sistem tarafından tayin edilmiş Cuma imamlarına verileceğinin ilanıyla birlikte Cuma imamlarının otoriteleri de pekişmeye başlamıştır.²

Günümüze gelindiğinde ise Cuma namazı, genel olarak devrim sonrasında olduğu gibi siyasi yapısını ve önemini korumuştur. Hutbeler, siyasi ve toplumsal gündeme göre şekillenmekte ve Cuma imamları, bizzat Rehber tarafından atandığı için mevcut sistemin siyasi anlayışı istikametinde hutbeler icra etmektedirler. Bu noktada 2018 ve 2019 yıllarında çeşitli aralıklarla İran'da bulunduğum dönemde Cuma namazını eda etmek için çeşitli camilerde bulundum. Siyasi gündemin Cuma vaaz ve hutbelerini ne dereceye kadar şekillendirdiğine dair müşahade imkânına sahip oldum ve bu izlenimleri yazıya dökme fikri zihnimi meşgul etmeye başladı. Bundan dolayı da aşağıdaki yazıyı kaleme aldım. Bu arada belirtmem gerekir ki, sınırlı bir süre İran'da bulunduğum ve bu sürenin bir toplumu tanımak için oldukça yetersiz olduğunu hesaba katarsak, gözlemlerim ve tespitlerimin bazı hatalar barındırması muhtemeldir. Bunlardan dolayı şimdiden özür diliyorum.

Asıl üzerinde duracağım 14.06.2019 tarihindeki Cuma namazından bahsetmeden önce İran'daki gündem değişikliğinin camiye yansıdığı şekliyle farklı kaygı tonları ve renklerinin ne derece farklı olduğuna dair asgari bir kanaat oluşması için daha önce katıldığım Cuma namazlarına değinmem yerinde olacaktır. Bu dönemde Şii ve Sünnî mescidlerinde Cuma namazlarına katıldım. Her iki kesimin Cuma namazını icra etme usulleri oldukça farklıydı.

1. Cuma Namazı ve Yaptırımlar

Kasım 2018'de iki aylığına Tahran'a gelmiştim. Tahran Üniversitesinin Cuma mescidi de denilen yazlık alanda Cuma namazına katıldım. Bu dönemde aynı zamanda ABD İran'la yapılan nükleer

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Resûl Ca'feriyân, *Siyaset ve ferheng-i ruzgar-ı Safevi*. (Tahran: Neşr-ı İlm, 1388hş), 1: 1:591-744.

² Bkz. Moojen Momen, *An introduction to Shi'i Islam: the history and doctrines of twelve Shi'ism*. (United State: New Haven: Yale University, 1985), 296.

anlaşmadan çekilmiş ve tekrar katı bir yaptırım uygulamaya başlamıştı. Bundan dolayı cemaat haklı olarak çok öfkeliydi ve aynı zamanda yoğun bir coşku vardı.³ Cuma imamı coşkulu ve hiddetli bir konuşma yaptı. Konu yaptırımlar ve İran'ın yaptırımlara karşı takındığı tavidir. Cemaatin beklentisi gereği Cuma imamı halkı coşturmaya ve “*Merg ber Amerika...*”⁴ sloganları attırmaya yoğunlaşmıştı. Türkiye ile kıyasladığımızda buradaki namaz, Cuma namazından ziyade Türkiye'deki seçim öncesi siyasi mitingleri andırmaktaydı. İmam vaazda İran'ın füze, araba, tren ve her türlü teknolojik aleti üretebildiğini, kimsenin İran'la baş edemeyeceğini ve bu ülkenin bölgede özellikle Irak'ta, Lübnan'da, Yemen'de güçlü bir nüfuza sahip olduğunu haması bir hitabetle serdetti. Bu arada Rehber Âyetullah Hameney'in “*ufül-i Amerika vâkıa est*” yani “*Amerika'nun çöküşü kaçınılmazdır*” şeklindeki sözünü sık sık tekrarladı. Zaten minbere yakın bir yerde bu söz büyükçe bir afişe yazılmıştı. Cemaat ise çok coşkuluydu. Sürekli ayağa kalkıp “*Merg ber zıddı velayet-i fakih, Merg ber Amerika, Merg ber İngiliz, Merg ber İsrail, Merg ber Âl Suûd, Merg ber münâfikîn*”⁵ şeklinde sloganlar atmaktaydı.

Namaz sonunda üniversitenin çıkış kapısında bireysel olarak sloganlar atan ve ellerinde afişler taşıyan bazı şahıslar vardı. Bu afişlerden birisinde Dışişleri bakanı Zariî'e hitaben “*Zariî sen İran Dışişleri bakanı mısın yoksa Trump'ın sözcüsü müsün?*” diğesinde “*Zariî! açıklamalar milli güvenliğe terstir, eğer bu hıyanet değilse, hamâkattır*” yazmaktaydı. Yani vaaz ve hutbedeki siyasi içerik cami çıkışına da taşınmıştı fakat bu kez camide bahsedilmesi uygun olmayan iç siyasi çekişmeler yönüyle. Çünkü burada kanaatimizce mevcut İran siyasetinde iki karşıt eğilim olarak görülen *usûlgerân* (muhafazakârlar) ve *islahtalebân* (reform talep edenler) arasındaki sandık mücadelesinin izleri görülmektedir. Yani aslında bu sloganlar, mevcut sistemin koyu taraftarı olarak da bilinen *usûlgerân*'ın sandıkta yenemedikleri *islahtalebân*'ı iktidarda yıpratmaya çalıştığına dair bir algı oluşmaktadır. Nitekim daha sonraki Cuma vaazlarında dışardaki siyasi çekişme camiye de taşınmış bizzat minberden hükümet eleştirilmiştir.

³ Bu arada belirtmek gerekir ki, Tahran'daki Cuma vaazları ve hutbeleri içerik ve şekil itibarıyla Sünnî dünyadaki en azından Türkiye'dekilerden oldukça farklıdır. Burada hutbe ve vaazlar güncel ve oldukça siyasidir. Üstelik burada Şii fikhî gereği her şehirde sadece bir mescitte Cuma namazı eda edilir ve Şii akidesi gereği Cuma namazları farz-ı ayn değil farz-ı ihtiyarîdir. Yani herkese farz değildir.

⁴ Bu ifadenin lafzî tercümesi “*Amerika'ya ölüm*” şeklindedir. Belki devrimin ilk dönemlerinde bu şekilde tercüme etmek hakiki manaya delalet etmiştir. Fakat geçen zamanla birlikte bu ifade çağrışım noktasında yükünün bir kısmını boşaltmış, budanmış, ağırlığının bir kısmını kaybetmiştir. Bundan dolayı günümüzde bu ifadeyi “*Kahrölsun Amerika*” şeklinde temenni ve dua anlamıyla tercüme etmek daha isabetli olabilir.

⁵ Diğer sloganların adresi belli olmakla birlikte *Merg ber münâfikîn* zihinlerde adres bulmayabilir. Aslında burada kastedilen büyük ihtimalle *Halkın Mücâhidleri* örgütüdür.

(Kasım 2018 Fotoğraf: Halil Işılak)

Bu arada namaz çıkışında ücretsiz *Hayât-ı tayyibe* isiminde bir gazete dağıtıldı. Gazetenin ilk sayfasına göz attığımda aslında vaazdaki içeriği şekillendiren bu gazetede yazılar olduğunu anladım.

Kulağımda *Merg ber Amerika, Merg ber İngiliz...* sloganları hala çınlarken, Tahran'ın genellikle gelir seviyesi yüksek kesiminin yaşadığı kuzey bölgesinde bir kafeye oturdum. Kafede Türk kahvesi, İngiliz bayraklı bir fincanda servis edildi. Tam bu noktada şöyle bir cümle zihnimi meşgul etmeye başladı: "İran'da başörtüsü ense kısmından tutturulmuş bir hanım efendinin İngiliz bayraklı bir fincanla servis ettiği Türk kahvesini içmek. Hayat ne garip!" Belki de "hayat tutarsız olduğu kadar renklidir" şeklinde bir motto da geliştirebiliriz. Ya da, kapitalist sızıntılar diye daha teorik bir düşmana işaret ederek meselenin kenarından yol alabiliriz. Yine aynı bölgede bir alışveriş merkezinin restoran bölümünde üzerinde *America's Highway* yazan sandalyeler vardı. Bu da aynı şekilde kapitalist sızıntılardan olabileceği gibi mevcut yönetime olan muhalefeti göstermenin sembolik bir yolu olduğu da düşünülebilir. Fakat çok uzun sürmedi, birkaç gün sonra bu sandalyeleri kaldırıp yerine herhangi bir yazısı olmayan sıradan sandalyeler koydular. Muhtemelen gelen veya gelebilecek tepkiler yüzünden kaldırmışlardı.

(Kasım 2018 Fotoğraf: Halil Işılak)

(Kasım 2018 Fotoğraf: Halil Işılak)

Ertesi hafta katıldığım Cuma namazında ise coşku, yerini sakinliğe bırakmıştı. Bunun sebebi ya yaptırım tepkisinin soğumaya başlaması ya da Cuma imamının naif kişiliğinden kaynaklanmaktaydı. Cuma imamı Âyetullah Kâşânî'ydi. Kendisi, eski adıyla *Sipehsâlâr Medresesi* olan devrim sonrası ismi maalesef⁶ *Şehîd Mutahharî Medresesi* şeklinde değiştirilen, Meclis'in hemen bitişiğinde yer alan ve klasik Şii medresesi ile İlahiyat Fakültesi arasında geçişli bir müfredata sahip olan medresenin yaşı oldukça ilerlemiş müderrisi ve dekanıdır. Kendisinin aynı zamanda önemli kademelerde siyasi görevleri de varmış. Nitekim görev yaptığı medresede kıldırıldığı namazda yanında sürekli koruması mevcuttu. Kendisi oldukça naif, tabiat itibarıyla hamasilikten uzak bir şahsiyet. Vaazda aile yapısı ve bunun korunmasına dair uzun bir konuşma yaptı. Böyle olunca *Merg ber Amerika* sloganları için yeterli malzeme vermedi. Ama yine de bir şekilde cemaatten bazıları bu sloganı attı.

2. Sünnî Mescidlerde Cuma Namazı

İran'da Cuma namazlarının içerik ve şekil itibarıyla mezheplere göre nasıl şekil aldığına dair bir kanaat oluşması için Sünnî camilerde kılınan cumalara da değinmek yerinde olacaktır. 17.12.2018 tarihinde Tahran'da Sâdıkiye Meydanı civarındaki Sünnîlere ait mescidde icra edilen Cuma namazına katıldım. Girişte dikkatimi çeken ilk durum, Şii mescidlerin aksine abdest alma yerinin daha alçak olmasıydı. Bu da fikhın mimariye yansımaları noktasında ilginç bir ayrıntı.⁷ Bu arada mescid derken, yanlışlıkla sebep olabilir. Burası aslında iki katlı binadan bozma bir mescid ve gayet iptidai koşullarda Cuma namazı icra edilmekte. Yer dar, cemaat ise kalabalık. Cemaat, dizinin dibine zor secde yapabilmekte. Duyduğuma göre Tahran'da Sünnîlere ait bizim bildiğimiz manada bir cami yokmuş ve bu konuda çeşitli resmi ve ideolojik engeller çıkartılmakta imiş.⁸ Mescidin arka kısmında yaklaşık üçte birlik kısmını bayanlara ayırmışlar ve bayanların yoğun katılımı söz konusu. Çocuk sesleriyle birlikte oldukça huzur verici ortamı vardı. Mescidde minber mevcut değildi ve imam ayakta hutbesini okudu. Hutbe, müminlerin kardeşliği ve gıybetin zararları hakkındaydı. Hiçbir şekilde siyasi konulara değinilmeden sonlandı.

23.12.2018 tarihinde ise bu kez Taliş'te bulunan Sünnî camiinde Cuma namazını kıldık. Burada Tahran'daki durumun aksine Sünnîler oldukça güzel bir mimariye sahip kubbesiz bir cami yapmışlar. Dağın eteğinde ve yeri oldukça güzel. Taliş'teki Sünnî nüfus oranını düşünürsek büyük sayılabilecek bir camii. Bu mescitte gördüğüm

⁶ Maalesef diyorum çünkü kendisi hakkında geniş malumat sahibi olmamakla birlikte edindiğim kısıtlı bilgiye göre Mirza Hüseyin Hân Sipehsâlâr, Osmanlı'nın son döneminde İstanbul'da İran sefiri olarak görev yapmış, kitap aşığı bir şahsiyettir. Gittiği yerlerde özellikle de İstanbul'dan topladığı yazmalarla Tahran'da bir kütüphane inşa ettirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil Işılak, "Medrese-i Âli-yi Şehid Mutahhari Kütüphanesi (Eski İsmi: Kitâbhâne-i Medrese-i 'Âli-yi Sipehsâlâr)", *Turkish Journal of Shiite Studies* 1/1 (Haziran 2019): 130-136. Tepkim Şehid Mutahharî'nin şahsiyetine değil, - onun ismi başka yerlere de verilebilirdi-, kitaplar için bu kadar emek harcayan Sipehsâlâr'ın isminin değiştirilmesinedir.

⁷ İmâmiyye Şiası fikhı gereğince ayaklar yıkanmaz, bunun yerine mesh edilir. Yani abdest almak için oturmaya veya ayağı kaldırmaya ihtiyaç duyulmamaktadır. Bundan dolayı olsa gerek İran'da gördüğüm Şii mescidlerinin genelinde abdest alma kısımları yüksekti.

⁸ Bununla ilgili olarak Senendec eski vekili Celâl Celâlîzâde'nin açıklamalarına bakılabilir. Bkz. Celâl Celâlîzâde, (Erişim 09 Kasım 2019) <http://jalaljalalizadeh.com/page/75/>

kadarıyla bayanlar yoktu. Hutbeye gelince, Tahran'daki Sünnilere ait mescidde olduğu gibi siyasetten uzak kardeşlik ve dürüstlük üzerine konuşma yapıldı. Taliş'te aynı zamanda Sünnilere ait bir medrese varmış ve öğrenciler burada İslami eğitim almaktaymış.

3. Cuma Namazı ve Siyasi Gündem

Şimdi asıl bahsetmek istediğim 14.06.2019 tarihli Tahran Üniversitesi Yazlık Mescidinde kılınan Cuma namazına gelelim. Burada Cuma namazına girerken iki farklı güvenlik aramasından geçmeniz, ilk arama üst araması yapıldıktan sonra yanınızda çanta ve benzeri farklı eşyalar varsa emanetçiye bırakmanız gerekir. Yanınıza telefon ve cüzdan gibi sınırlı sayıda eşya alabilirsiniz. İlginçtir benim önümdeki yaşlı bir amcanın mis kokusunu çıkarıp eline sürmesi bu da yetmedi nedendir bilinmez elbisesine de sürmesi istendi. Daha sonra cami girişindeki ikinci bir aramadan geçmeniz gerekir. Burada telefon ve cüzdan gibi eşyalarınızı x-ray cihazına koyup tekrar üst aramasına tabi tutuluyorsunuz. Bu güvenlik aramalarını anlayışla karşılamak gerekir, çünkü daha önceki intihar saldırıları, silahla tarama, mühür taşına bomba mekanizması yerleştirmek gibi tedhiş eylemleri zorunlu olarak güvenlik seviyesini artırmayı gerekli kılmış.

Cuma namazı imamı bu kez farklı idi. Sonradan öğrendim ki, ismi Ayetullah Hâtemî imiş. İlginçtir burada gündemi belirlemedeki ağırlığından olsa gerek insanlar Cuma namazına gitmese bile o hafta kimin Cuma imamlığını yaptığını bilmekte. Bu imam tabiat itibarıyla naif ve selim bir şahsiyet izlenimi vermekle birlikte coşkulu⁹ cemaatin beklentisi gereği özellikle sonlara doğru daha siyasi ağırlıklı hamasi bir konuşma yapma mecburiyeti hissetmiş olsa gerek, konuyu bir şekilde İran'a uygulanan yaptırımlara bağladı. Fakat esas itibarıyla bu imamda hamâsî ve hitâbî konuşma emanet elbise gibi durmaktaydı.¹⁰ Bunu kısmen anlamak da mümkün. Yaptırımlarla kuşatılmış ve ciddi anlamda yoksullaşan toplumda sebebe dair farkındalığın canlı tutulması için bu hamasi konuşmalara ihtiyaç duyuluyor olsa gerek. Daha öncekilerde olduğu gibi bu imamın konuşması da güncel ve siyasiydi. İlk olarak basın etiği üzerine uzun bir konuşma yaptı. Medyada ve gazetelerde çıkan haberlerin bir kısmının asılsız haberler olduğunu ve bu haliyle toplum için ciddi tehdit ihtiva ettiğine değindi. Daha sonra Mâzenderan yargı birimlerine teşekkür etti. Detay vermediği için ilk başta bu teşekkürün sebebini anlayamadım. Fakat daha sonra bahsedeceğim gibi Cuma çıkışı dağıtılan bir afişi incelediğimde asıl konuyu anlama

⁹ Bu arada belirtmek gerekir ki cemaati sürekli coşkulu olarak nitelemekle birlikte bunu, rutin bir coşku olarak tavsif etmek daha yerinde olacaktır. Nitekim sık sık *merg ber Amerika...* sloganları atılması ilk defa karşılaşılan birisi için oldukça ürkütücü veya en azından tedirgin edici gelebilir. Mesela benim yanımda oturan sonradan taksi şoförü olduğunu öğrendiğim sakın tabiatlı, halim salim görümlü abimizin bir anda ayağa kalkıp yumruğunu sıkarak bu sloganları atması beni kısmen tedirgin etmişti. Fakat çok da telaş etmeye gerek olmadığını anladım çünkü artık burada bu slogan neredeyse tesbihata eklenmiş yeni bir dua gibi şekil almıştır.

¹⁰ Bu arada burada uzun yıllardır bulunan bir tanıdığa bu kişilik tahlilimi arz ettiğimde, aksine bu Cuma imamının oldukça sert mizaçlı, mutaassıp, müsamahasız olduğunu belirtti. Aynı şekilde İranlı bir dostuma sorduğumda o da, söz konusu imamın sistemin katı savunucularından, Amerika'ya olan düşmanlığını sohbetlerinde merkezi konuma oturtan, hamaset sahibi bir şahsiyet olduğunu belirtti. O zaman kişilik tahlilinde ne kadar isabetsiz bir resim ortaya koyduğumu ve bu gibi tahlillerden uzak durmam gerektiğini anladım. Sonraki dönemde hutbelerde Ruhanî hükümetine yönelik sert siyasi eleştirilerini işittiğimde hatamın katmerli olduğunu düşündüm.

imkânım oldu. Konuyu siyasi gündem gereği Japonya başbakanının İran'a yaptığı ziyarete getirdi. Konuk başbakanın nükleer müzakereler konusunda arabulucu rolüne değindi ve esasen İran ve Japonya'nın dost ülkeler olduğunu fakat bu konuda İran'ın kaygılarını yeterince anlamadığına dair serzenişte bulundu. Başbakanın Amerika'nın İran'ın nükleer silah üretmesine dair kaygısını İran tarafına iletmediği fakat bunun yerinde bir kaygı olmadığını çünkü İslam inancının nükleer silaha cevaz vermediğini, eğer İran'ın böyle bir niyeti olsaydı ve din buna izin verseydi buna Amerika'nın engel olamayacağını, İran'a kimsenin gücünün yetmeyeceğini coşkulu bir şekilde aktardı.

Namaz bittiğinde hemen meydana bir broşür dikkatimi çekti. Afişte "Hicâb: Âre ya Ne" yani "Tesettür: Evet veya Hayır" yazmaktaydı. Tahran Üniversitesi'nde öğrenciler tarafından gelecek hafta tesettürle ilgili bir münazara düzenleneceği ve öğrencilerin davetli olduğuna dair bir broşür. Üniversite kapısı çıkışında bazı şahıslar tarafından broşürler dağıtılmaktaydı. Bunlardan bir tanesi tarihe tanıklık noktasında oldukça önemli, İran'ın iç gündemine dair ilginç veriler sunan ve bu ülkede başörtüsü veya genel anlamda tesettüre dair gerilimi de yansıtan bir broşürdü.

Broşürde birbiriyle ilişkili beş farklı fotoğraf ve bunların altında çeşitli yazılar vardı. Fotoğraflar kamu vicdanı, özellikle de muhafazakâr vicdan açısından oldukça tahrik ediciydi. Dışardan bir gözle bakıldığında bu konuda ülke çapında bir gerginlik olduğuna dair kanaat oluşturan bir broşür:

1. Fotoğraf: Mázenderan'da bir barajda bota binmiş ve buradaki tesettür yasağını ihlal etmiş mayolu gençler. Bu olay burada küçük çapta bir infiale sebep oldu. Bir yönüyle de mevcut rejim için işlevsel ve stratejik bir malzeme verdi ellerine. Çünkü Ruhâni döneminde adı konulmamış ve sınırları çizilmemiş tedrici serbestliğin, dayanacağı nokta açısından bazı kesimlerin özellikle de muhafazakârlar açısından ya da mevcut konjonktür gereği dillendirilmese de sistem açısından kaygı verici bir yönü var. Bu olayı marjinalize etmek, bu serbestliğe bir sınır

belirlemek için oldukça kullanışlı gözükmektedir. Başka açıdan

baktığımızda da sistem yanlıları açısından, büyük fedakârlıklarla inşa edilmiş ve kırk yıl boyunca süren bir direnişle cepheyi koruyabilmiş bir sistemin ve halkın kazanımlarının devrimin bilincinde olmayan bir kesim yüzünden yok olmasına dair bir kaygıyı taşımaktan kaynaklanıyor olsa gerek. Resmin altındaki yazıda, Âyetullah Humeyni'nin "*bayanlarla denize girmek, tâğutlar zamanındaki eylemlere benzemektedir. Bayanların erkeklerle birlikte denize girmesini medenilik olarak isimlendirmektedirler*" şeklindeki sözlerine yer verilmektedir.

2. Fotoğraf: Bu fotoğrafta Tahran Üniversitesi kampüsünde tesettürle ilgili bir tartışma yer almakta. Tam tesettürlü bir hanımefendi ile tartışan bir erkek ve başlarının yarısı açık olan bayanlar. Tartışma alevlenmiş ve tekme atmaya kadar varmıştır.

3. Fotoğraf: Tam tesettürlü bayanların olduğu miting benzeri bir toplantı fotoğrafı ve üzerinde *Duhterân-ı İnkılâb* yazısı¹¹ olan bir flama. Üst kısımda, "tesettürü müdafaa için *Duhterân-ı İnkılâb*ın büyük gösteri" yazmakta. *Duhterân-ı İnkılâb* yani *İnkılap Meydanı Kızları*. Takip edememiş olanlar için kısaca bahsetmek gerekirse yaklaşık bir yıl önce İran'da ilk olarak Tahran'ın en merkezi yeri olan İnkılap Meydanı'nda bazı genç kızlar başı açık bir şekilde başörtülerini bir değneğin üzerine bağlayarak tesettür zorunluluğunu protesto etmeye başlamıştı. Bundan dolayı bu kızlar, *Duhterân-ı İnkılâb* olarak meşhur oldular. Şimdi tekrar fotoğrafa gelirse bu kez tam tesettürlü bayanlar işaret edilerek asıl inkılap kızlarının onlar değil fotoğraftakiler olduğu ima edilmeye çalışılıyor. Tabi burada sesteşlik üzerinden farklı bir çağrışım da söz konusu. Eylemci kızlar İnkılap Meydanı'nın kızları iken fotoğraftakiler daha manevi bir çağrışımla bizzat devrimin yani inkılabın kızlarıdır. Tesettür zorunluluğunu müdafaa için Tahran'da ve İsfahan'da büyük mitinge davet ediliyor halk. Sadece bayanlar değil erkekler ve çocuklar da davetli. Bütün ülke çapında bilinçli halkın katılımı bekleniyor.

4. Fotoğraf: Bu fotoğrafta arabada tesettürlü bir hanımefendi birisine -muhababın kim olduğu belli değil fakat muhtemelen tesettür zorunluluğunu protesto eden bir kişi olabilir- "Ülkemizin kanunları gereği sizin tesettürlü olmanız gerekir. Tesettür Allah'ın emridir ve ben buna sessiz ve duyarsız kalamam. Devrim düşmanı basın *iyiliği emretmeye* karşı öfkesi ve benim resmimi yayınlamış olması gittiğim yolun doğru olduğunu göstermektedir." şeklinde tepki göstermektedir.

5. Fotoğraf: Hatırladığım kadarıyla İnkılap Meydanı Kızlarından ilk eylemci olan Şecerizâde isimli bayanın iki farklı fotoğrafı. Solda, tesettür eylemi yaptığı fotoğrafı sağda Kanada'da yaptığı konuşmanın fotoğrafı. Başlık: "Dün tesettür zorunluluğunu protesto edenler, bugün İranlılara yaptırım istemektedirler". Buna göre bu hanımefendi Kanada'da yaptığı konuşmada İran'a daha katı yaptırım uygulanmasını istemiş.

Bu afiş konusunu burada kapatıp başka bir konuya geçelim. Kapının kenarında rehber Âyetullah Hameney'in fotosunun olduğu ve üstünde *cihâd-ı keşâverzî* yazan uzun bir afiş vardı. O hafta İran'da *tarım*

¹¹ Muhtemelen bu yazı fotoşopla eklenmiş. Çünkü "ra" ve "e" harfleri flamanın dalgalanmasından nasibini almamış.

cihadı haftası imiş. Burada cihad kavramı oldukça dinamik ve çok yönlü yorumlanmış bir olgu haline gelmiş durumda. 11 Eylül ve devamında özellikle Sünnî dünyada cihad kavramının arkeolojik ve nostaljik bir olgu olmaya başladığını düşünürsek, burada tarım ve cihad kavramlarının bir araya gelmesi, geleneksel zihin alışkanlığını alt üst eden bir yapı arz etmektedir.

Bu afişin karşısında yedi adet sadaka kutusunun ve başında mikrofonla insanları yardım etmeye teşvik eden bir şahsın olduğu stant vardı. Kutuların sıralaması şu şekildeydi:

1. Fitre kutusu
2. Mazlum Yemen halkına yardım
3. Atebât-ı âliye'ye¹² yardım
4. İhtiyaç sahiplerine yardım
5. Selzedelere yardım¹³
6. Mazlum Filistin halkına yardım
7. İmam-ı Zamân'nın (Gâib on ikinci imam: Mehdi) selameti için yardım.

Sonuç

Bu arada, Meşhed'de Cuma imamı Âyetullah Alemu'l-hüdâ'nın oldukça siyasi ve hararetli konuşmalar yaptığı bilinmektedir. Merak ettiğim konulardan birisi de mesela Nefes ve Lübnan'ın Şîi nüfusun yaşadığı bölgelerdeki camilerde hutbelerin konuları bu kadar siyasi midir? Mesela özellikle bu günlerde yani Ekim ve Kasım 2019 döneminde Irak'taki toplumsal olaylar hutbeleri ne kadar şekillendirmektedir? Siyasi noktalarda ketum tavrıyla bilinen Âyetullah Uzmâ Sîstânî'nin hâkim olduğu mescitlerde hutbeler nasıl irad edilmektedir? Sorular çok. Belki de şahitlikleri çoğaltarak buna dair bir kaniya sahip olabiliriz.

Kaynakça

Celâl Celâlîzâde, (Erişim 09 Kasım 2019)
<http://jalaljalalizadeh.com/page/75/>

Ca'feriyân, Resûl. *Siyaset ve ferheng-i ruzgar-ı Safevi*. Tahran: Neşr-i İlm, 1388hş.

¹² Atebât-ı âliye, Şîiler açısından Irak'ta bulunan kutsal dört şehirdir. Bunlar: Nefes, Kerbelâ, Kâzîmiyye ve Sâmerâ'dır. Bkz. Avni İlhan, "Atebât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 4:49-50.

¹³ Bu dönemde İran'ın çeşitli şehirlerinde sel felaketi meydana gelmiş ve çok sayıda insan hayatını kaybetmiş ve ciddi anlamda maddi hasarlar meydana gelmiştir.

İlhan, Avni. "Atebât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1991.

Işlak, Halil. "Medrese-i Âli-yi Şehid Mutahhari Kütüphanesi (Eski İsmi: Kitâbhâne-i Medrese-i 'Âli-yi Sipehsâlâr)". *Turkish Journal of Shiite Studies* 1/1 (Haziran 2019): 130-136.

Momen, Moojen. *An introduction to Shi'i Islam : the history and doctrines of twelver Shi'ism*. United State: New Haven : Yale University, 1985.